

EESTI KARSKUSLIIDU KIRIÕPISTU

Tartus, Gustav-Adolfi t. 18, pk.86, telef.404.
Karskusküsimus ===== 1.õpetuskiri.
Koostanud E. Kubjas.

V.a.

kiriõpistulane!

Oleme algamas teekonda joovastuse salapärasesse riiki. Sinna, kust inimesed sageli otsivad omale õnne ja unustust, kus peavad kaduma vaevad ja valud, karm elu tõelikkus, nõrkus ja rahutus, vaesus ja nälg - ühesõnaga sinna, kus inimene lühikest aega näeb kangastuvat täielikumat ja terviklikumat elu, kui seda muidu tõelikult elab.

Inimesel on võime joovastuda. See kuulub juba tema loomusesse. Joovastusolukord võib saabuda loomulikult teel, kui meid haarab näiteks suur rõõm või vaimustus mõne sündmuse puhul, kuid teda võib tekitada ka kunstlikult, eriti närvimürkide hulka kuuluvate mitmesuguste niinimetatud joovastusainete abil. Niisugune kunstlik joovastuse tekitamine enese uimastamise teel on väga levinud suuremas osas maailma rahvaist ja on olnud seda juba "hallidel aegadel". Praegu on sel alal kõige enam tarvitataavaks aineks alkoholi sisaldavad joogid, kuid nende kõrval leiame suuremas või vähemas ulatuses veel terve rea mitmesuguseid muidki aineid, mis tekitavad ülendatud meeleolusid ja annavad meeldivaid elamusi nende tarvitajatele ning on seetõttu ihaldatavad ja otsitavad. Jättes tutvumise alkoholiga kõige viimaseks, sest et meil hiljem peamiselt temaga tulebki teotseda, katsume anda esmalt lühikese ülevaate mõningaist teistest rohkem tarvitataavast joovastus- ja uimastusainetest. Tähtsamad neist oleksid: oopium, hasiš, kokaiin, morfiim ja, kuigi hoopis nõrgema mõjuga ja märksa vähem kahjulik, ka tubak.

OPIUM. Meil on oopiumi tarvitamine joovastusvahendina pea täiesti tundmata, kuid kes meist pole vähemalt roomanidestki lugenud idamaade oopiumiurgastest, eriti sadamalinnades, kus inimesed endile selle salapärase mürgi abil võluvad nägemusi oma salajasemate unistuste täitumisest.

Oopiumi nimetus tuleb kreekakeelsest sõnast opos, "mahl". Meie kõik tunneme mooni ehk magunat, ilusat rõõmsavärviliste õitega lille, mida meil sageli kasvatatakse aedades. Oopium on ühe mooniliigi, nimelt unimaguna (ladina keeles Papaver somniferum) nuppudest tulev piimasarnane mahl, mis pärast kõvaks tardub. Oopiumiandvaid moonisorte kasvatatakse Väike-Aasias, Persias, Indias ja Hiinas. Kuna oopium on kõige päält tähtis arstim (arstirohi), siis on unimagunat katsutud kasvatada ka Euroopas. Eriti maailmasõja ajal tehti seda, kuid siin ei tasu see ennast. Oopium annab veel mitmeid teisigi tema koosseisu kuuluvaid tähtsaid arstimeid, millest nimetame kas või ainult morfiimi ja kodeiini.

Oopium saavutatakse sel teel, et tehakse mooninuppudele, mõni päev pärast õielehtede mahalangemist, kerged lõiked ümberringi. Lõikekohtadesse koguneb siis mooni mahl, mis ära kuivades muutub pruunikaks massiks, see ongi oopium. Oopiumil on eriline uimastav lõhn ja kibekas maitse. Joovastusvahendina teda suitsetatakse. Sisse võttes ta aga joovastusolukorda ei tekitata, erinedes siis suhtes hasišist ja alkoholist. Suitsetamiseks eriliste lisandustega valmistatud oopiumi nimetatakse tšandu. Oopiumi suitsetatakse harilikult pikkade, bambusvarrega piipudega või vesipiipudega (piibud, mille suits jahutatakse läbi vee minevas torus). Vahesel mõõdul oopium mõjub esmalt ajutiselt ergutavalt, siis rahustavalt, valuvaigistavalt,

undtekitavalt, suuremal määral aga tugevasti uimastavalt, tekitades sügava ja kestva une, mida saadavad elavad unenäod ja nägemused, mis manavad esile kõigi soovide täitumise. Suurema oopiumi annuse korral järgneb surm kesknärvikava halvatus tagajärjel.

Oopiumiga harjudes ei suuda inimene ennast temast harilikult enam lahti kiskuda ja on seetõttu pühendatud täielikule hävinemisele. Ainult pikemaajaline sunniviisil oopiumist eemalhoidmine ja ravimine võib selle kire ohvrit veel parandada. Arstimise esimestel aegadel aga elavad nad oopiumist ilmaoleku pärast piinarikast seisukorda, mis alles pikkamööda kaob. Oopiumi tarvitajaid võib ära tunda kollaseks muutunud näonahast, aukuvajunud, väsinud ja ilma silmadest. Nende kõnnak on vaaruv ja sageli korratu, käed ja jalad värisevad. Vaimliselt ja kehaliselt on nad äärmuseni kokku varisenud. Neid vaevab unepuudus ja lihasjõu nõrkus, naistel tekib sig/imatus.

Oopiumi suitsetamine arvatakse alguse saanud umb. a. 900 muhameedlaste juures Eel-Aasias. Hiinasse olevat jõudnud see komme pärast 1650. aastat. Hiinlased pidanud seda alul kosutusvahendiks, kuni hiljem neile selgus selle hukatuslik mõju. Eriti aga Hiina sattus oopiumi hävituse küüsi siis, kui inglaste kaubanduslik ühing n.n. Ida-India kompanii, kelle käes Indias oli oopiumiga kauplemise monopol, hakkas oopiumi 1773. a. alates ikka järjest suureneval hulgal Hiinasse välja vedama, mille tagajärjel oopiumi suitsetamine Hiinas hirmutaval kombel kasvama hakkas ja terved maakohad hukatuslikku seisukorda viis. Hiina valitsus tahtis sellele piiri panna ja keelas oopiumi sisseveo, millest aga Inglise kaupmehed ei hoolinud. Toetudes maksma pandud keelule Kantonis kuberner Lin-Tse-sü 1839. aastal nõudis, et inglased oma oopiumi tagavarad, mis neil kohale olid veetud, temale välja annaksid. Kuna inglased aga ei alistunud, siis kuberner konfiskeeris oopiumitagavarad, kokku 20.283 kast 2½ miljoni Inglise naela väärtuses ja hävitas need. See sai Hiina ja Inglismaa vahel n.n. oopiumisõja põhjuseks (1840-42), mille inglased võitsid, saades päälle oopiumikauplemise vabaduse veel muidki eesõigusi.

HAŠIŠ (araabia keeles "rohi") valmistatakse erilise Indias kasvavast kanepi liigist (n.n. india kanep, Cannabis indica). Eriti selle emased taimed on rikkad rohelisest vaigulisest mahlast, mis sisaldab rohkesti uimastavat ainet. Tavaliselt hõõrutakse kanepi lehed ja pehmed ladvaoksad puruks vette või piimasse ja juuakse siis seda, või jälle õitsevad oksad hautak se vees ja magedas võis, kuhu siis uimastavad aineosad üle lähevad. Niisugusele pasta kujul valmistatud hašišele lisatakse juure lõhnavaid aineid, vürtse ja suhkrut ja tarvitatakse siis seda kohvis, eriliste kompvekkidena või suitsetatakse koos tubakaga. Hašiši, nagu oopiumigi, suitsetatakse eriliste pika-varrega piipudega või jälle lihtsate vesipiipudega. Selle uimastava aine tarvitamise maad on päämiselt Persia, Araabia, India, Hiina ja mitmed Aafrika osad.

Vähemad hašiši annused sünnitavad meeldiva erutuse ja elustavad fantaasia tegevust. Suuremate annuste puhul tekivad juba erootilised ja mitmesugused muud meelikõditavad nägemused. Aja ja ruumi tunne kaob täielikult. Inimene hõljub, lendab. Veel hiljem järgneb rõhutud olek, üldine nõrkus ja uni. Hašiši tarvitamine on väga kahjulik, kuid siiski mitte nii kahjulik kui oopiumi suitsetamine. Kes hašišiga on kord harjunud, sel on temast raske vabaneda.

India kanepi uimastavat mõju näib olevat tuntud juba õige ammu, sest rooma ajaloolane Herodotos (a.484-425 e.Kr.) mainib sküütidest, et need olevat kuumaks aetud kanepinuppude auru sisse hinganud. Hašiši tarvitamine olevat aga moodi läinud kõige esmalt Persias, kus selle

MORFIUM, nagu eelpool juba nimetatud, saadakse oopiumist. Tarvitusel on ta nagu kokaiingi valge pulbrina, mis väga kerge. Morfiumi, mis on väga tarvitatav arstirohi, kasutatakse paljude inimeste poolt nagu kokaiinigi eneseuimastamiseks, kuigi märksa vähem kui viimast. Kuna kokaiini nuusutatakse, siis morfiumi süstitakse (pritsitakse) naha alla. Üldiselt pakub morfinist pea sama pilti kui kokainistki, sarnased on enam-vähem ka tagajärjed. Haigelt morfiumi äravõtmisega kaasaskäivad kannatused ja tema nõrgenenud tahe teevad ravimise raskeks ja võimalikuks ainult vastavates asutustes. Vastupidiselt kokainistile morfinist ei meelita teisi kaasa tegema. Morfinisti silmaterad tõmbuvad kokku kuna kokainisti juures, nagu nägime, need laienevad.

RAHVUSVAHELINE OOPIMUMIKONVENTSIOON (LEPING). Et tõket teha väga mitmesuguste mürgiste uimastusainete, nagu oopiumi, kokaiini, morfiumi, heroini ja teiste nendesarnaste ainete hävitavale mõjule, mis tekib nende tarvitamisest eneseuimastamiseks, selleks töötati esimesel oopiumikonverentsil Haagis (Hollandis) 1912.a. välja rahvusvaheline konventsioon. 1922.a. ühines sellega ka Eesti (vt. "Riigi Teataja" nr. 109-110 1922.a.). Kuna selles konventsioonis ilmnes mõningaid puudusi ja tühikuid, siis kutsuti Rahvaste Liidu poolt kokku teine oopiumikonverents Genfi, kus 19.veebr. 1925.a. alla kirjutati uus oopiumikonventsioon, mis ette näeb ülalnimetatud uimastusainete valmistuse, kaubanduse ja tarvitamise reguleerimise, et ära hoida või vähendada nende ainete kuritarvitamist. Eesti poolt on konventsioon ratifitseeritud (kinnitatud) 19.juunil 1930.aastal ("R.T" nr.51 1930.a.). Uues konventsioonis on kontrollitavate ainete hulka võetud ka hasiš, mis eelmises puudus.

T U B A K. "... Tubak toodi alles peale Ameerika leiutamist (1492-98) meile, suitsetamine muutus 30-ne aastases sõjas (1618-48), tubaka nuuskamine aga umbes 50 aastat hiljem üldiseks. Tubakalehti kuivatatakse ja mõjustatakse sageli käärimise teel, närimis- ja nuusktubakat valmistatakse jäänustest saadud vedelikus. Füsioloogiline mõju suitsetajaile peitub vaid tubaka nikotiini-sisaldavuses (nikotiin on kange mürk), mis aga tubaka hääduusega mingis ühenduses ei seisa; peen havanna-tubak sisaldab näiteks vähem nikotiini kui mõni halvem sort; tubakalehed sisaldavad keskmiselt 2%, n.n. "nikotiinivaba" tubak aga 0,4-1,4% nikotiini. Väga suurel hulgal nikotiini sisaldavad aga nõrgad, ~~tubakakõvadus on kõvad~~ sigarid on kõvad, vähe nikotiini sisaldavad aga nõrgad; tubaka kõvadus ja nikotiinisaldavus ei näi ühenduses olevat, kuid võib tähele panna, et kõvade sigarite suitsust enam adsorbeerub (imbub organismisse) kui nõrkade. Osa nikotiini läheb suitsetades ümbritsevasse õhku, kõige vähem piibu suitsetamise juures, milleks siis ka piibus harilikult kõige nõrgemaid tubaka sorte tarvitatakse, kõige enam aga haihtub nikotiinist õhku sigarettide juures. Ka nikotiinist, mis suhu sattub, adsorbeerub vaid väike osa, sigarettide juures umbes 10%, sigarite juures 10-18%. Mürgistusnähted, mis esmakordse suitsetamise juures esile tulevad, võidetakse kergesti ja selle asemele asub harjumus, see tähendab, et tarvitades sama suurt mürgi hulka, kui varem, ei ilmu selle tagajärjel enam teravaid mürgistusnähtusi. Sagedamini võib näha aga selle asemel kroonilisi mürgistusi, mis sisalduvad kop. su- ja kõhukataarris, isupuuduses, südamekloppimises, nõrkushoogudes, värisemises ning mitmesuguseis hädades näo ja kõrvade piirkonnas.

Nauding suitsetamise juures peitub lõhnas ja maitstes. Edasi tekitab suitsetamine küllaldustunde ja ergutab suitsetajate juures loiumaks muutunud soolestiku tegevust toidu seedimisel. Ka hingeliselt näib ta soodsalt mõjuvat, kuid igatahes ainult suitsetajate juures. Sääljuures avaldavad nägemise kaudu muidugi oma mõju ka alatih vahelduvad suitsupilvekesed, sest tähelepanekud näitavad, et pimedas suitsetamine vähe naudingut pakub. Samal viisil on psühholoogidki (hingeteadlased) tähele pannud, et mõne kristalli rahuliku silmitsemisega kaua ununenud asjad uuesti meelde tulevad. Pole igatahes mingit kahju sellest kui ei suitsetata; tubak kõigist nautimisainetest on see, milleta kõige kergemini võib ilma olla, kui sellega pole harjutud, kuid kõige raskem loobuda, kui teda kauemat aega on tarvitatud. Sellest võib siis ka osalt järeldada, miks energilise liikumise kõrval alkoholi, kohvi jne. vastu esineb vaid nõrk

nikotiinivastane liikumine, vaatamata selle mitmekordsele kahjulikule mõjule; päle selle pole niisugune liikumine ka tööstuse huvides..." "Eriti kahjulikult mõjub suitsetamine lastele..." (Handwörterbuch d. sozialen Hygiene I, Dr. med. A. Grotjahn u. Prof. Dr. med. J. Kaupp, Leipzig 1912).

ALKOHOL. Nii kaugel kui inimlikud teadmised ajaloo üldse tagasi ulatuvad, on leitud andmeid ka alkoholi sisaldavate jookide kohta. Vana idamaa kultuurrahvad babüloomlased, egiptlased, hiinlased j.t. tundsid neid juba mitutuhast aastat enne Kristuse sündimist. Tõenäolikkult võib oletada, et alkoholi sisaldavate ainete tarvitamine joovastuse otstarbel küünib veel kaugel eelajaloolisse aega, sest ajaloolised andmed näitavad meile juba kaunis kõrgel järjel seisvat alkoholiliste jookide valmistamise kunsti. Muidugi ei tuntud tol ajal alkoholi puhtal kujul, praeguse piiritusena, kuna ei osatud teda veest ja teistest ainetest eraldada, nagu see praegu sünnib.

Kuidas jõudis inimene alkoholi sisaldavate jookideni? Vastuse sellele püüab anda prof. K. Tiander oma uurimuses "Kuljtovoe pjenstvo i drevneišij alkogoljnõi napitok čelovečestva" (Žurnal Ministerstva Narodnava Prosveščeniija 1908). Ta jõuab järgmistele tulemustele. Ürginimesed olid taimetoitlased. Nende juures oli kujunenud üldiseks nähtuseks toidu närimine tagavaraks. Harilikult toimetasid seda nõrgemad tupevarate jaoks, nagu lapsed vanemale, naised meestele jne. Toit näriti suus peeneks ja sulitati siis mingi nõu sisse. Süljes aga leidub erilise seedimise juures tähtis aine, ptüaliin, millel on omadus muuta tärklisest n.n. viinamarjasuhkruks, millest pärmiseenestest kaasab (käärimine!) tekibki alkohol.

Sel kombel tekib alkohol ka näritud ja anurasse välja sülitatud toidupudrus. Need, kes seda segu pärast tarvitasid, pidid tunnema ka tema joovastavat mõju. Veel praegugi leitakse niisugust närimist joovastavate jookide, näit. kava valmistamiseks. Vaikse ookeani saartel. Kava on erilise pipartaimede juurtest käärimisel saadud jook, juured näritakse puruks, segatakse siis veel veega, pigistatakse paks välja ja jook ongi valmis. Sel pipartaimel olevat niiselt omadus väga kiiresti käärima hakata seepärast valmibki jook ruttu.

Maakohtades, kus kasvas viinamarju (viinamarjade päriskodumaaks peavad mõned Kaukasust, kust nad levisid Vahemeremaadesse ja mujale), tekkis alkohol muidugi viinamarjade rahla käärimise teel. Sõel, kus aga viinamarju ei olnud, tekkis järgmise astmena "õlletööstus", kus juba linnaste abil käärimist tekitati (linnastes on olemas käärimise tekkimiseks vajalikku linnas-(viinamarja-)suhkrut). Meil on olemas andmeid õllevalmistamise kohta vanade kultuurrahvaste juures (babüloomlased, egiptlased jt.) juba õige kauges minevikus.

Et neist "esimestel" aegadel e sinevatest alkoholijookidest selgemat kujutlust saada, toome siin lühikese ülevaate babüloonia oludest üle 4000 aastat enne Kristust, s.o. 6000 aastat tagasi. Dr. E. Huberi järgi "Bier und Bierbereitung in Babylonien" (Die Umschau 1927, Heft 12).

Asudes väga viljakal Mesopotaamia tasandikul oli Babüloonia hästi arenenud põllundus. Suured ku ninglikkude ja templimõisate viljasaagid (nisu, oder, seesam) koondati magasiitadesse, kus nende kohta peeti täpsaid andmeid. "Vilja väljaandmise dokumentide hulgas leidub juba kuningate Ur-Ba-u ja Uru-ka-gi-na ajast 5.

aastatuhande lõpust e. Kr. niisuguseid, millega "õllepruulidele" või "õllekoja ülemale" üle antud teatav hulk nisu, otri ja linnaseid korraldusega neist materjalidest valmistada "musta õlut", "prima õlut", "pu-nast õlut" või mõnd muud õllesorti. Samuti on säilinud õllekodade "direk-torite" "pruulimisraamatud", kus on aruanded saadud tooresmaterjalidest ja nendest pruulitud ja keldrimeistrile üle antud õllest. Seda on kõige mitmekesisemaid sorte harilikku õlut kui ka mõningaid eri tellimise pää-le valmistatud õllesorte. Need tekstid (kirjalikud teated), millest vani-mad nagu juba öeldud, ulatuvad viiendasse aastatuhandesse e. Kr., luba-vad heita sügava pilgu vanababüloonia õllepruulimisele, samuti õlle täht-susele vanababüloonia rahva majapidamises.

Datliviina kõrval, mis valmistati palmide magusast mahlast kui ka surutud valminud palmi viljast, oli õlu rahva ainus alkohooljook. Viinamar-javiin polnud maas küll tundmatu, kuid mitte maas valmistatud, vaid välis-maalt sisse veetud. Ta oli seega "toredusjook", mida võis leida kõige-rohke m "suurte härrade" laual ja säälgil ainult pidujoogina. Harilikudel päevadel aga seisab "õllekruus" ka kuninga laual. Kõrge preesterkond joob suurtel templipühadel, millest vürst ja kõrgemad valitsustuused templi külalistena osa võtavad, mitmesugust sorti õlut. Meelehäana või uueaasta-kingina linnavürstile annab tempel kitsekese ja sellegakõss suure kõhuka kruusi ekstra kõva laager õlut. Babüloni rahva elatuses oli õlu väga tar-vilik asi. Ta oli nendel osa igapäevasest leivast. Me näeme seda töölis-te, teenijate ja ametnikkude palgalehtedest. Palgad ja tasud makseti ju suuremalt osalt välja naturaas ja niisuguste naturaalpalkade hulka kuulus kõigil palga- ja tasusaajail vastav portsjon õlut. Ühe mõõdu õlut päevas said töölised ja päevilised, kaks mõõtu kõrgemapalgalisel oskustöölised kudumistöökodades, veskites ja teistes käitistes, mis töölise osavusele asetasiid erilisi nõudeid. Kolm kuni viis mõõtu said "ame tnikud" ja "aka-deemilise" haridusega isikud, notarid, kirjutajad, arhiivide ja kantse-le ide direktorid, templite ja ku ninglikkude mõisate mitmesuguste majan-duslikkude käitiste juhatajad. Me saame vanababüloonia majandusteksti-dest igatahes mulje, et õlu oli osa rahva igapäevasest toidust."

Õlut on kasutatud sääli ka usulistel talitustel. Olgu nimetatud üht kuningat Gudea sõjalise võidu puhul viidud ohvrit õlle näol, mis ol-nud nii rikkalik, et te mpli eelõu olnud nagu "suur meri",

Igatahes oli õllevalmistamise kunst Babülooonias väga kõrgel jär-jel. Sääli on kasvatatud juba mitut liiki linnaseid. Kas käärimise soodus-tamiseks sel ajal ka juba pärmi tarvitati, ei ole teada, kuigi vanad ba-bülooonlased olevat pärmi tunnud. Õlle maitse parandamiseks on tarvitatud mitmesuguseid vürtse ja rohte. Ei või aga kindlasti öelda, kas õlle jaoks tol ajal tarvitati juba humalaid. Hilisbabüloonia ajal aga õlle t olevat sääli küll juba humalaid kasvatatud ja neid õllele juure lisatud. Õlut olevat joodud, nagu näha ka vastavatel kujutustel, läbi toru imedes, nagu meil mõnikord morssi juuakse. Seni on kindlaks tehtud 16 eri õlle-sorti, mis Babülooonias on valmistatud - 8 erilisest nisuliigist ja 8 odrast. Suur osa sellest 16 õllesordist aga on olnud erilised piduõlled, mida erijuhtudel piiratud hulgal on valmistatud.

Esiialgu on õllevalmistamine sündinud kodusel teel, koduõllena, kuid hiljem on arenenud sellest õitsev tööstusharu. Juba kolmanda aasta-tuhande keskpaigu e. Kr., kuningas Hamurabi aegu, on õllefabrikud oma-nud tähtsa koha babüloonia majanduselus. Kuulsas tolleaegses seaduseraa-matus on kaks paragraafi pühendatud õlletööstusele ja kõrtsimeestele, ja õllevõltsijatele ja liiakasuvõtjaile määratud surmanuhtlus.

Õlletööstus pidi juba siis, nagu meiegi ajal, olema väga tasuv,

jäädes isegi puutumata hiljem Babülooniast tabanud majanduslikust allakäimisest. Keegi rabbi Papa, kes on olnud ise ka õlletööstur, on öelnud: "Õllepruulid maas (B abüloonias) on kõik rikkad mehed".

Babülooniast levis humalaõlle valmistamine aegamööda ka mujale, muuseas ka Euroopasse (Euroopas humalaõlle levimine arvatakse sündinud rahvasterändamise aegu). Meie kodumaale jõudis õlle valmistus sakslaste tulekuga. Riias räägitakse õllepruu lüdest 1225.a. Et õllevalmistamise oskus eestlaste hulgas varsti ka laiemalt tuttavaks sai, näitab muuseas see, et 1284.a. Saaremaa piiskop Hermann määrab talupoegadele, kui palju nad temale maksuõlut peavad andma. Enne õllega tutvumist olevat meie maal tarvitatud erilist meest valmistatud jooki, mõdu. Kuigi mõned väidavad, et seda käärinata kujul joodi, paistab vähe tõenäolik, et seda ka käärinud kujul ei tuntud, sest ikka võis jääda mõdu seisma, kus siis tekkis ka käärimine ja ühes sellega alkohol.

Palju vanemaks kui õllevalmistust tuleb pidada veini, sest sääl, kus oli viinamarju, pidi kindlasti tekkima ka käärimine nende mahlas. Õllevalmistamine, mis nõudis juba linnaseid, eeldas igatahes juba suuremaid teadmisi. Ometi - missugune vahemaa lahutab Babüloonia, Egiptuse ja teiste vanade kultuurmaade alkoholiste jookide valmistust nendest aegadest, mil osati valmistada alkoholi juba kõvemal, puhtamal kujul ning algas põletatud viina võidukäik kogu maailmas.

Me oleme seni kõnelenud alkoholilistest jookidest. Igapäevases keeles öeldakse lihtsalt "alkohol" - alkoholi tarvitaja, alkoholi müük jne., mõeldes selle all muidugi alkoholi sisaldavate jookide tarvitamist ja müüki. Puhtal kujul alkoholi me tunneme hariliku piirituse näol. Õieti on see ainult üks liik alkoholi, n.n. etüülalkohol, viinapiiritus. On veel terve hulk teisi alkoholisiid (metüülalkohol, amüülalkohol ja paljud teised), mis oma ülisuure mürgisuse tõttu ei ole joodavad. Kuna teised alkoholid on üldsusele vähem tuntud, siis meiega alkoholist kõneledes mõtleme lihtsuse pärast selle all ikka etüülalkoholi ehk viinapiiritust. Kui meil tarvidus tekib teisi alkoholisiid puudutada, siis nimetame neid sääl nende eri nimedega. Joovastavad joogid nagu marjaviin, õlu jne., mida nagu me teame, juba väga vanasti tunti, sisaldasid võrdlemisi vähe alkoholi, keskmiselt mitte üle 18%, harilikult aga veel palju vähem, sest loomuliku käärimise teel ei teki jooki alkoholi rohkem. Niisuguse hariliku käärimise puhul tekib ikka päämiselt etüülalkohol (kuigi õige vähesel määral tekib ka teisi). Vanasti ei osatud aga saavutada alkoholi puhtal kujul, milleks on vaja alkohol eraldada veest. See sai võimalikuks alles destilleerimise teel, s.t. alkoholi sisaldav vedelik tuli tule pääl kuumutada (sellest ka nimetus põletatud viin, alkohol "põletati" veest välja), kuna aga alkohol keeb palju madalama temperatuuri juures (vesi 100°C, alkohol 78,4°C juures), siis hakkab alkohol ka kiiresti aurama ja neid aursiid torustiku abil juhutades saamegi alkoholi enam-vähem puhtal kujul. Esimest korda "põletades" või "ajades" jääb veel rohkesti vett sisse, kuid korrates destillatsioonit, saame ikka järjest kõvema. Oli vaja aastatuhandeid selleks, et jõuda nii lihtsate teadmisteni, millega praegu meil iga salapäletaja võib uhkustada.

Alkoholi avastamine enam-vähem puhtal kujul arvatakse olevat sündinud umbes 11. sajandil alkeemikute poolt Itaalias. Seega võime piirituse eluiga arvestada ligikaudu 900 aastat. Täiesti veevaba alkoholi aga valmistas alles 1796.a. vene keemik Tobias Lovitz. Alkoholil ei olnud esialgu mingit kindlat nime. Kõige vanemana neist märgitakse "aqua ardens", põlev vesi, millele hiljem seltsivad "aqua vitae", eluvesi,

"aqua permanens" muutumatu vesi (madala temperatuuri juures ei külma) jne. Jättes nimetamata vahepeälseid nimesid mainime hilisematest nimetest "anima vini" viina hing ja lõppeks "spiritus vini", viina (veini) vaim, piiritus, mis veel hilisema nimetuse "alkoholi" kõrval selle teisisikuna on tänaseni püsima jäänud (eestipärastatult piiritus, viinapiiritus). Nimi alkohol on araabiakeelne, sõnast "al kohl", mis tähendab väga peent pulbrit, eriti aga üht silmamaski, mida iluraviks olevat tarvitatud juba umbes poolteist tuhat aastat e. Kr. Peetakse ka võimalikuks alkoholi nimetuse tarvitamist ühest teisest araabiakeelsest sõnast "kahala", ära kuivama, mida ka teataval viisil põhjendatakse. Alkoholi riisiks aga on seikleja kalduvustega saksa õpetlane Aureolus Philippus Theophrastus Bombastus Paracelsus von Hohenheim (sünd. 1493). Tema andis esimesena "viina vaimule" tema praeguse nimetuse, "alkohol".

Esialgu aeti alkoholi veinist, viinast, hiljem hakati selleks kasutama teravilja. Varsti pärast alkoholi leiutamist hakati teda ka juba "vägevaks joomaajaks" tarvitama. Eesti tegi põletatud viinaga tutvust 16.-17. sajandil. 1592.a. on viina müümist olnud Riia ümbruse kõrtsides. Nähtavasti tekkis varsti ka juba kodune viinapõletus, nagu näitab Liivimaa maapäeva otsus 1646. aastast, mis keelab talupoegadele salajase viinapõletuse.

Nii lühidalt alkoholi saamise ja ristimise lugu. Kui 19. sajandi keemia edusammud avastasid veel rea aineid, mis keemiliselt meie alkoholiga lähedalt sarnased, siis viidi ka need alkoholi üldnime alla, andes aga igale alkoholile oma erilise lisanimetuse (etuülalkohol, metuülalkohol jne.). Harilikus keeletarvitamises on aga jäänud alkoholi nimi ilma lisandusteta ainele, mis juba hallidest aegadest päale mitmesuguste jookide seas "inimese kurba südant rõõmustab".

KIRJANDUST EESTI KEELES:

Villem Reiman, Jookide ja joomise ajaloo (E. Karskuse Seltside aastaraamatus 1900).

Prof. K. Tiander, Kuidas inimene alkoholi üles leidis. (Eestikeelne kokkuvõtte õpetuskirjas nimetatud venekeelsest tööst J. Depmani poolt 1913).

Mõlema trükk otsas, saadaval ainult antikvaarselt ja raamatukogudest.

ÜLESANDEID:

1. Kas olete olnud kunagi millestki joovastunud (mingi suur rõõm, vaimustus millestki jne.)? Kui jaa, siis kirjeldada, mis Te sel puhul üle elasite. (Hiljem tuleme joovastusküsimuse juure põhjalikumalt tagasi). Kui olete kunagi alkoholi tarvitanud, siis kirje ldage ka sellega seotud elamusi (ainult seda, mis Te sel puhul tundsite, jättes täiesti kõrvale alkoholi tarvitamise kahjude küsimuse, millega tuleb tegemist hiljem).
2. Missuguseid alkoholiliste jookide rahvalikke nimetusi tuntakse Teie ümbruskonnas (elutilk, vanakibe, kesvaleen jne.)?
3. Kirjutage lühikene kokkuvõtte 1.õpetuskirjast.

1. õpetuskiri

Kivi, Johan
Kodasoo ps.-ag.
nrk. 31.

1. Ülesanne

(See on proovileht, et
näidata, kui suuri lehti
ja missugusel kujul
tarvitada kiri-
õpingute kirjatöödeks.
Kuna harilikult on
rohkem lehti vaja kui
üks siis ei ole tarvilik,
et lehed oleksid täiesti
lahtised, vaid neid võib
jätta siis tagant lehti
lõikamata.)